

Todellisuus kuvassa

HEMÄNUS, Pertti & PIETILÄ, Kauko. *Seitsemän erää journalismista*. Jyväskylä, Osuuskunta Vastapaino, 1982.

Pietilän ja Hemänuksen jäsentenvälinen on nautittavan älyllistä, epäsuomalaisen taidokasta dialogia. Kokonaisuudessaan ottelu on tasainen, eikä voittajaa ole tarvis nimetä - senkään takia, että kyseessä on näytösluontoinen matsi jonka tuotot menevät sellaisenaan Uuden ja Paremmän yhteiskunnan hyväksi.

Taiston tuoksinassa erimielisyydet vähenevät ja muuttavat muotoaan, mutteivat häviä. Pietilä tekee loppusaldon näin: "Hemänuksen journalismikonseptin keskiössä on tiedon (tietoisuuden) ja todellisuuden suhde. Joukkotiedotus on olemukseltaan sanomia, jotka sanovat jotakin todellisuudesta eli *esittävät todellisuutta*. Sanomat kuuluvat siihen, mikä heijastaa ja esittää todellisuutta, mutta ei ole itse samassa mielessä todellista - joukkotiedotuksen sanomat eivät ole todellisuutta, vaan *todellisuuden kuvia*."

K. Pietilän journalismikonseptin keskiössä ovat yhteiskunnalliset suhteet. Joukkotiedotus on uudenaikaisen yhteiskunnan ihmisten keskinäisten, *siis yhteiskunnallisten suhteiden muoto*. K. Pietilä ei ajattele, että joukkotiedotus esittäisi todellisuutta (kuvina, mielipiteinä, teorioina jne) joukkotiedotuksen vastaanottajille, vaan hän ajattelee, että *joukkotiedotus on yhteiskunnallista todellisuutta* näille. Joukkotiedotuksessa ihmisillä on toisiinsa yhteiskunnallisia suhteita, joita ei olisi olemassa ilman joukkotiedotusvälineitä.

Hemänuksen keskeinen ongelma on, millaisia joukkotiedotuksen kuvat todellisuudessa ovat, oikeitako vai virheellisiä. Miten olisi mahdol-

lista päästä, jos mitenkään, oikeisiin kuviin, todellisuutta vastaaviin esityksiin?

K. Pietilän keskeinen ongelma on, millaisia suhteita joukkotiedotuksessa solmituu ihmisten välille, herruuttako vai tasa-arvoa. Miten olisi mahdollista voittaa, jos mitenkään, joukkotiedotukseen luonnostaan kuuluva epäegalitaarisuus, yksisuuntaisuus, viestinnän suuntautuminen ylhäältä alas pitkin yhteiskunnallista hierarkiaa?" (s. 357).

Missä on ristiriidan ydin? Sanoisin näin: Loppujen lopuksi ristiriita on Hemänuksen ja Pietilän erilaisessa poliittisessa orientaatioissa, historiallisessa eriaikaisuudessa. Mutta aluksi joukkotiedotuksen ja todellisuuden väliseen suhteeseen.

Pitkin kirjaa Hemänus jankuttaa, ettei kysymystä tiedon ja todellisuuden välisestä suhteesta K. Pietiläkään pääse pakoon. Mitä tieto on? Käsitelty, analysoitu, olennaisiin yhteyksiinsä prosessoitu ilmiö. Hemänuslaisittain ongelma on silloin se, paljastaako tieto oikein ilmiön olemuksen, onko tieto totuudellista. Tämä on tieteen kysymyksenasetteluja tämä, sanoisi K. Pietilä. Sen sijaan kysymystä *kuvan* ja todellisuuden välisestä suhteesta Pietilä ei pääse pakoon, vaikka vähän yrittääkin.

Kun katsomme esinettä, objektia, emme näe sitä vaan sen kuvan. Silmän verkkokalvolle piirtyvää kuvaa ei koeta kuvaksi, esineen esitykseksi, vaan suoraan itse esineeksi. Subjektille kuva sijaitsee ikään kuin esineessä, sanoo Leontjev (1977, 60). Vaikka kuva ja esine ovat erillisiä, ne koetaan yhdeksi ja samaksi todellisuudeksi. Suunnilleen tätä Pietilä nähdäkseen tarkoittaa kun hän sanoo, ettei joukkotiedotus *esitä* todellisuutta vaan *on* todellisuutta. Emme koe joukkotiedotuksen luomaa kuvaa esityksenä, vaan suoraan todellisuutena. "Sanomalehti on meidän moderni aistimme. Se on aistimellisuuden kehittynyt, nimenomaan yhteiskuntahistoriassa kehittynyt muoto. Sanomalehdellä (esimerkiksi) me elämme ja koemme koko maailman siinä muodossa, johon journalistit ovat sen muokanneet. Aistieni ja maailman välinen häilyvä raja ei lehteä lukiessani kulje silmiäni ja iehden välissä, vaan jossakin paljon kauempana" (s.78).

Joukkotiedotuksen maailma siis eletään todellisuutena, vaikka se ei sitä ole. Kuva ja se mitä kuva esittää, ovat eri asioita, mutta yhtä todellisia kumpikin. On siis kaksi erillistä maailmaa: todellisuus, välittömät sosiaaliset suhteet ja rakenteet, ja julkisuuden luoma, välittämä ja ylläpitämä sosiaalinen maailma, toinen todellisuus. Toinen todellisuus saa aineksensa ja materiaalinsa ensimmäisestä maailmasta, se idealisoi, jäsentää ja painottaa sen sosiaalisia suhteita. Näin syntyvä kuva on suhteellisen itsenäinen, ensimmäistä todellisuutta taipuisampi kokonaisuus; mutta vaikka se on oma erillinen maailmansa, sitä ei nähdä kuvana, vaan suoraan todellisuutena. Kuitenkin kuvan ja todellisuuden erillisuus mahdollistaa sen, että kummankin maailman sisäistä rakennetta voidaan tutkia erillään, mutta myös keskinäisessä suhteessaan.

Näin Pietilä itse asiassa myös tekee toteuttaessaan Raade-klassikolleen komean ruumiinavuksen (ss. 179-180). Tutkiessaan Raade-mikrokosmoksen läsnä- ja poissaolevia asukkaita ja näiden välisiä suhteita Pietilä saa aikaan seuraavan kaavion:

LÄSNÄ	ULKOPUOLELLA
(YRITYSJOHTAJAT (työntekijät) (lukijan minä))	vastaan (sosiaalivaltio- byrokrazia)

Millaisen todellisuuden juttu rakentaa? "Kehittämällä jutun aineksiin asema vain Raadelle (edustaa yritysjohtajia) saadaan aikaan yritysjohtajien ja työntekijöiden sellainen kohtaamistilanne, jossa ei ole jälkeäkään ryhmien välisistä ristiriidoista, pääoman ja palkkatyön ristiriidoista. Nämä *todelliset* ristiriidat ladataankin kaikki ikään kuin pinnan alla läsnäolevien (keskinäisen TYÖYHTEISÖN muodostavien yritysjohtajien ja työntekijöiden) ja ulkopuolisten (valtioapparaatin) väliseen jännittyneeseen suhteeseen, jolloin, tiettyjä *todellisia* yhteiskunnallisia ristiriitoja ei koeta *sellaisinaan*, vaan *imaginaarisesti* jonakin muuna. Työyhteisön artikuloiminen käyttää tässä hyväkseen kansan ja valtion välisiä *todellisia* ristiriitoja. Jutun lukemisessa ei ehkä suoranaisesti eletä KANSANYHTEISÖN *imaginaarista* identiteettiä, mutta siinä eletään

TYÖYHTEISÖN imaginaarinen identiteetti, ja se eletään *todellisuudessa* jutun journalistisen muokkauksen ansiosta" (korostus MW).

Aivan selvää on, että myös Pietilälle on olemassa "todellisuus" ja sen "kuva". "Todellinen" ristiriita kulkee pääoman ja palkkatyön välillä, mutta "kuva" voi esittää ristiriidan "väärin" ja sijoittaa sen väärään paikkaan. Näin syntyvä "kuva" ei tuota todellisten ristiriitojen kokemista "sellaisinaan" vaan "imaginaarisesti" jonain muuna. Mutta imaginaarinen kokeminen tuottaa/ylläpitää yhteiskunnallista organisaatiota, todellisia seurauksia myös ensimmäisessä maailmassa: se eletään todellisuutena.

Jos olen ymmärtänyt oikein, molemmat pysyvät näin kiltisti dialektisen materialismin sisällä. Tosin yleiselläkin tasolla riitaa koetetaan ylläpitää. Hemänus esimerkiksi sanoo, että todellisuus on tajunnastamme riippumaton. Pietilä väittää, ettei ole, vaan todellisuus on olemassa vain meidän kauttamme, meidän tietoisesti tai tiedostamatta tuottamanamme. Mitä Hemänus sanoo? Että sosiaalinen todellisuus on olemassa tietyllä tavalla tietynä hetkenä riippumatta siitä, mitä mieltä asiasta *yksittäinen* ihminen on. Mitä Pietilä sanoo? Että sosiaalinen todellisuus, yhteiskunta, on olemassa vain ihmisten kautta. Mitä sanoo Gramsci? "Näyttääkö siltä, että voisi olla olemassa historian ja ihmisen yläpuolella oleva todellisuus?...Objektiivinen merkitsee aina "inhimillisesti subjektiivista", eli objektiivinen merkitsisi "subjektiivisesti universaalista". Ihmisen tieto on objektiivista siinä määrin kuin se on todellista yhteiseen kulttuurijärjestelmään *historiallisesti* yhdistetylle ihmissuvulle. Mutta tämä historiallinen yhdistymisprosessi toteutuu sitä mukaa kuin ihmiskuntaa raastavat sisäiset ristiriidat katoavat...Siten vallitsee taistelu objektiivisuuden puolesta...ja tämä taistelu on sama kuin taistelu ihmissuvun kulttuurisen yhdistymisen puolesta (1979, ss. 73-74)."

Kaikki ovat oikeassa! Todellisuus on yksi ja jakamaton siinä mielessä, että se on olemassa tiettyinä ristiriitaisena kokonaisuutena tietyllä hetkellä. Mutta koska se on ristiriitainen (tällä hetkellä), se pitää sisällään useita keskenään erilaisia subjektiivisia maailmoja (on yksi ja jaettu, kuten Pietilä sanoo). Vasta kun ihmis-

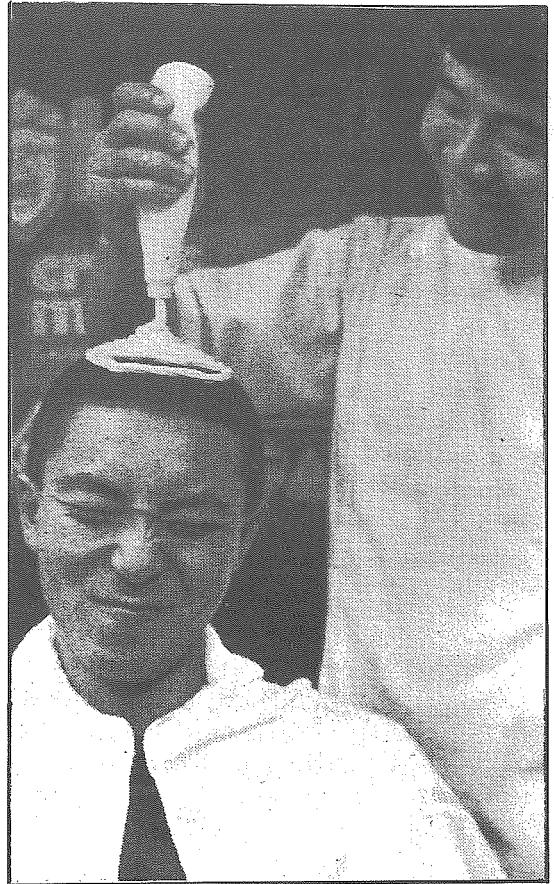
suku on kulttuurisesti yhdentynyt (herruudesta vapaa, horisontaalinen maailma!), todellisuus on yksi ja jakamaton sanan jakamaton kaikissa merkityksissä.

Tähän asti molemmat ovat kutakuinkin samoilla, linjoilla, eli ei Pietilä Hemänuksen pelkäämä subjektiivinen idealisti ole. Molemmille kuva ja todellisuus ovat erillisiä, ja joukkotiedotuksen maailma on yhteiskuntaelämää transformoituna erityiseen muotoon. Vasta tämän jälkeen tulee erimielisyys.

Hemänukselle todellisuuden muokkaus merkitsee ilmiökudoksen jalostamista tiedoksi, olemuksen tavoittamista, todellisuuden selittämistä. Muunnos merkitsee ilmiökudoksen kaventamista ja analysoivan, jäsentävän aineksen lisääntymistä. Hemänuksen toimittaja "selvittää jonkin asian 'loppuun saakka' ja osoittaa mitkä siinä esitetyt väitteet ovat oikeita, mitkä vain osaksi oikeita, mitkä vääriä jne." (1980, s. 114) Materiaalistaan hän kokoaa esityksen, jossa "kaikki asiaa ilmentävät olennaiset tosiseikat saavat johdonmukaisen ja yleisten yhteiskunnallisten lainalaisuuksien kanssa yhtäpitävän selityksen" (1980, s. 121). Hemänuksen toimittaja on rehellinen tutkija, joka kertoo miten asiat todella ovat.

Pietilän näkökulmasta tällainen valmiiksi, jähmeäksi tiedoksi jalostettu todellisuus tuottaa vastaanottajalle eristetyn, ulkopuolisen aseman. Vastaanottaja elää kuvan todellisuuden sellaisena kuin se on. Jos kuva on tiedoksi rakennettu hän ei näe tiedon takaa itse todellisuutta, hän näkee tiedon ja sen jakajan. Tietoa jakavan toimittajan sormi osoittaa todellisuutta, mutta emme näe todellisuutta, vaan toimittajan sormen. "Uutisstudiot tai ylimalkaan journalistit asettuvat katsojien ja poliittisen elämän väliin seinäksi, jossa tosin on ikkunoita, mutta joka muutoin eristää eri puolilla olevat osapuolet toisistaan" (1982, s. 108). Vaikka tieto olisi kuinka oikeaa, se jää vastaanottajalle vieraaksi, ulkoiseksi.

Miten purkaa seinä, miten muuntaa tuonpuoleisen tämänpuoleiseksi, miten nostaa vastaanottaja aktiiviksi osallistujaksi? Maksimoimalla joukkotiedotuksen todellisuuden todellisuusluonne ja häivyttämällä jalostetun aineksen ja sitä kautta

toimittajan osuus minimiin! Kuvan ei pidä selittää todellisuutta, vaan avata se suoraan toiminnalliseksi kentäksi. Todellisuutta ei pidä jalostaa, vaan toisintaa sellaisena aistimellisesti rikkaana ja ristiriitaisena ilmiökudoksena kuin se todellisuudessaakin esiintyy.

Pietilän toimittaja hakee elävän elämän ristiriitoja, artikuloi niitä, asettaa osapuolet julkisuudessa vastakkain. "Tällaisissa yhteentörmäyksissä tulee ilmi yhteiskunnallisten ristiriitojen kirjo, meidät nostetaan keskelle kesken olevaa, monimielistä ristiriitaista yhteiskunnallista tilannetta, joka meidän, kansan, on itse selvitettävä" (s. 193). Tutkijan ja toimijan rooli on Hemänuksella toimittajalla, Pietilällä vastaanottajilla. Pietilän toimittajan ammattitaito ja sivistys tulee ilmi siinä, kuinka hän valitsee ja organisoii ristiriitansa, millä tavalla ristiriitaisen toisen todellisuuden hän luo.

Minusta Pietilä asettaa journalistille vähän samanlaisia vaatimuksia kuin Anton Tšehov taiteilijalle. "Taiteilija tarkkailee, valikoi, aavistaa, komponoi - jo yksistään nämä toiminnot edellyttävät lähtökohdaksen ongelmaa, muuten ei ole mitään aavistaa eikä mitään valikoimista", mutta "vaatiessanne taiteilijalta tiedostavaa suhtautumista työhönsä te olette oikeassa, mutta sekoitatte kaksi käsitettä: kysymyksen ratkaiseminen ja oikean kysymyksenasettelun. Vain jälkimmäinen kuuluu ehdottomasti taiteilijalle... Tuomarin velvollisuus on asettaa kysymykset oikein, ratkaisun tekijät sitten valamiehet, kukin makunsa mukaan" (1982, s. 277-78).

Pelkistäen: Hemänuksen haluaa kertoa totuuden. Pietilä haluaa näyttää osapuolten taistelun, jotta ihmiset voivat itse tuottaa totuuden. Ovatko näkemykset täysin yhteensovittamattomia? En minä tiedä.

Joka tapauksessa minusta tuntuu, että taustalla vaikuttaa kiistakumppanien erilainen poliittinen orientaatio. Hemänuksen mielessä väikky kuva poliittisesta mobilisaatiosta, jossa etujoukko organisoi kansan liikkeelle, antaa liikkeelle suunnan ja tarkoituksen. Pietilä taas haaveilee kansan itseorganisoinnista, kansan oman toimintakyvyn kasvusta, jonka tuottamiseen journalismi voisi osallistua.

Hemänuksen on nykyisyyden miehiä, hän seisoo lujasti ajassa tässä ja nyt, ja kokee mahdolliseksi ja järjelliseksi lähinnä sellaisen yhteiskuntamuodon jota ns. reaalisosialismi edustaa. Sen takana alkaa utopia, tuonpuoleinen. Sen sijaan Pietilän katse tähyää jo pitemmälle.

Hemänuksen kirjoittaa: "Ns. uusi journalismi on perusluonteeltaan aivan ilmeisesti sidoksissa taivasten valtakuntaan: siellä ja vain siellä on purettu kaikki ne valta- ym. hierarkiat jotka nyt ovat niin kapitalististen kuin sosialististenkin yhteiskuntien kirouksena, siellä kaikki ihmiset ovat täydellisen tasa-arvoisia veljiä ja sisaria keskenään ja käyvät aamusta iltaan koskaan päättämättä dialogia ns. uuden journalismin muodossa... Taivasten valtakunta, tai sosialistisen vaiheen jälkeen joskus tuleva kommunistinen yhteiskunta - lieneekö niiden välillä eroa?"

Eipä juuri, sanoisin. Mutta: onko kauas enää pitkä matka?

Matti Virtanen

Kirjallisuus

- GRAMSCI, Antonio. *Vankilavihkot. Valikoima.* Helsinki, Kansankulttuuri 1979.
 HEMÄNUS, Pertti & TERVONEN, Ilkka. *Objektiivinen joukkotiedotus.* Keuruu, Otava 1980.
 LEONTJEV, A.N. *Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus.* Kuopio, Kansankulttuuri 1977.
 PIETILÄ, Kauko. *Ajankohtais-TV:n kaksi ulottuvuutta. Tiedotustutkimus 4/1982.*
 TŠEHOV, Anton. *Kirjeitä vuosilta 1875-90.* Keuruu, Otava 1982.

Uuden aistillisuuden papitar

ALANEN, Antti. *Marilyn - alaston naamio. Marilyn Monroen elokuvat.* Suomen elokuva-arkisto, A 2. Helsinki, Valtion painatuskeskus, 1982. 218 s.

Elokvien nouseminen jälleen suursuosioon on ollut eräs viime vuosien kiintoisia piirteitä henkisessä ilmastossamme. Jopa maan mahtavin sanomalehti vipusi taannoin elokuva-arvostelut lähemmäs kulttuurisivuja. Elokuva ei ole innostanut vain yleisöä vaan myös kirjoittajia ja tutkijoita. 70-luvun ensimmäinen puoliskohan oli siinä mielessä harmaata aikaa: usein tuntui siltä, että